

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Темою моєї доповіді є: міжнародно-правові санкції. Це питання було обрано для дослідження, оскільки кожна держава має право охороняти свої інтереси всіма припустимими міжнародним правом засобами, у тому числі заходами примусового характеру. Однією з форм примусу в міжнародному праві є міжнародно-правові санкції.

Метою є: дослідити поняття міжнародно-правових санкцій, їхні види та значення.

До міжнародно-правових санкцій відносять головним чином засоби примусу, що застосовуються міжнародними організаціями або державами до держав, які здійснили найтяжчі міжнародні правопорушення. (Бирюков П. Н. Международное право: Учебное пособие. – 2е изд., перераб. и доп. – Воронеж: Истоки, 1996. – С. 95–97.)

Власне відповідальність не включає засоби примусу, оскільки правопорушення породжує лише первинну відповідальність, яка полягає в обов'язку відновити порушене право. І лише в разі небажання виконати цей обов'язок настає вторинна відповідальність – за небажання відновити порушене право. При цьому примус має бути правомірним як за підставою та метою, так і за методами обсягу. Правомірність визначається насамперед за критерієм відповідності основним цілям і принципам міжнародного права. У теорії існує тенденція розуміння під санкціями примусових заходів, що здійснюються лише міжнародними організаціями. Що ж стосується держав, то прийняті ними заходи слід іменувати контрзаходами. Така термінологія знайшла відображення й у роботі Комісії міжнародного права. Осудливі резолюції, прийняті, наприклад, Генеральною Асамблеєю ООН, не можна віднести до санкцій, але сила їхнього моральнополітичного впливу дуже значна. Такого роду резолюції можуть мати і правові наслідки, якщо в них міститься невизнання результатів, отриманих шляхом погрози чи застосування сили. У цьому вбачається своєрідна санкція. (Лу-

кашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1996. – С. 180–183.)

Практика дозволяє виокремити два види контрзаходів (санкцій): індивідуальні (самопоміг) і колективні (у рамках міжнародних організацій). Кожний вид має декілька форм: індивідуальні – реторсії, репресалії, невизнання, розрив відносин, самооборона; колективні – відмова у членстві в організації, призупинення прав члена організації, виключення з міжнародного спілкування, колективні збройні заходи. (Международное право: Учебник для вузов / Отв. редакторы – проф. Г. В. Игнатенко и проф. О. И. Тиунова. – М.: Изд. группа НОРМА – ИНФРА•М., 1999. – С. 147.)

Реторсії – це заходи впливу однієї держави на іншу, що мають на меті спонукати останню припинити недружелюбні, несправедливі, дискримінаційні, але, проте, правомірні дії. Тому і заходи реторсії не можуть виходити за рамки міжнародного права. Строго кажучи, реторсія є контрзаходом при порушенні політичних і моральних норм, правил ввічливості. Але нерідко такі заходи застосовують і у відповідь на порушення норм міжнародного права. (Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учебник. – М.: Издательство БЕК, 1996. – С. 185.)

Найчастіше реторсії застосовуються державою в разі дискримінації її громадян на території іншої держави, у разі недружніх обмежень економічних і культурних зв'язків тощо. Іноді можливість застосування реторсій передбачається національним законодавством, наприклад відповідне обмеження правоздатності. Право на реторсії завжди належить державі. На відміну від права на репресалії воно не виникає в результаті вчиненого іншим суб'єктом правопорушення. Звідси важлива якість реторсій – вони можуть застосовуватися як превентивний захід за наявності загрози правопорушення. Репресалії можуть застосовуватися лише після того як правопорушення стане фактом, що здійснився.

Репресалії – односторонні примусові заходи, що допускаються міжнародним правом як контрзахід у разі правопорушення. Вони здійснюються відповідно до міжнародного права, але оскільки є контрзаходами щодо правопорушника, остільки можуть виходити за рамки міжнародного права в тих межах, що визначаються характером правопорушення.

Репресалії припиняються із досягненням мети. Мета ж полягає в тому, щоб спонукати до припинення правопорушення та

до виконання зобов'язань щодо породжених ним правовідносин відповідальності. Сучасне міжнародне право забороняє збройні репресалії – бомбардування, інтервенцію, мирну блокаду.

Невизнання є відмовою визнавати ситуацію, створену неправомірними актами. Як приклад можна навести невизнання юридичної чинності протиправних договорів, територіальних змін у результаті агресивної війни, протиправних режимів тощо. У певних ситуаціях держави вдаються до розриву дипломатичних і консульських відносин для захисту своїх прав. У рамках міжнародних організацій передбачені санкції, що передбачають призупинення членства та виключення з організації.

Самооборона – особливий вид санкцій, оскільки передбачає збройні примусові заходи. Право на самооборону відповідно до ст. 51 Статуту ООН може бути реалізоване виключно у відповідь на збройний напад. Цей різновид контрзаходів близький репресаліям, але, оскільки мова йде про реакцію на найбільш серйозне правопорушення, що служить підставою для застосування збройних сил, самооборона виокремлена в особливий вид. (Международное право: Учебник для вузов / Отв. редакторы – проф. Г. В. Игнатенко и проф. О. И. Тиунов. – М.: Изд. группа НОРМА – ИНФРА•М., 1999. – С. 148.)

Чітке договірне оформлення процесуального механізму врегулювання становить собою необхідну передумову реальної сили норм міжнародного права. Саме в цьому вбачаються значні можливості підвищення їхньої ефективності. Коли порядок захисту прав нормативно не закріплений, державі важко змусити порушника нести відповідальність. На відміну від інших форм прояву принципу відповідальності (пред'явлення претензії на відшкодування збитку) застосування санкцій полягає не лише в компенсації інтересів постраждалої сторони за рахунок інтересів сторони відповідача, але й в обмеженні політичних і матеріальних інтересів останньої. Санкції за своїми наслідками не завжди пропорційні шкоді, заподіяній деліктвентом, вони можуть перевищувати обсяг і характер шкоди. У цьому полягає характерна риса санкцій, що відрізняє їх від інших форм відповідальності та надає їм характер покарання. Згідно зі ст. 41 Статуту ООН Рада Безпеки може вимагати від членів ООН застосування примусових заходів, що передбачають «повне або часткове припинення економічних відносин, використання залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, чи

радіо й інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин». Можуть застосовуватися й інші обмежувальні заходи: підвищення мита на товари цієї держави, відмова у в'їзді її громадянам тощо. На практиці санкції можуть виражатися також у виключенні держави з міжнародної організації, розриві з нею дипломатичних відносин, призупиненні прав і привілеїв, що випливають із членства в міжнародних організаціях, припиненні економічних, господарських і культурних відносин, обмеженні прав фізичних і юридичних осіб державиделіктвента тощо. Щодо переможених держав, які розв'язали агресивну війну, можуть вживатися такі санкції, як обмеження державного суверенітету, заборона мати свої збройні сили і т. д. Своєрідною санкцією можна вважати переслідування порушника міжнародного права.

Отже, можна зробити висновок, що міжнародно-правові санкції (МПС) – це правомірні примусові заходи, які застосовують суб'єкти міжнародного права для припинення міжнародного правопорушення, відновлення прав потерпілих суб'єктів і виконання правопорушником зобов'язань внаслідок відповідальності, яка виникла у відповідь на правопорушення. МПС не є лише формою міжнародно-правової відповідальності, адже міжнародно-правова відповідальність – це обов'язок відновлення порушених прав та відшкодування, а міжнародно-правові санкції – це засіб, з допомогою якого відновлюють порушені права та домагаються відшкодування.

Дідоренко А. О.

студент, Національний університет «Одеська юридична академія»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У зв'язку із ростом впливу міжнародних організацій на буття міжнародної системи особливої важливості набуває питання про їхню відповідальність. Питання про правову природу міжнародно-правової відповідальності недостатньо освячено у міжнародно – правовій літературі, і є дискусійним. Міжнародні організації є суб'єктами міжнародного права з 1986 року, з року прийняття Конвенції про право договорів між міжнародними організаціями. У зв'язку з цим набуває актуальності питання про кодифікацію норм про їхню відповідальність, як це було зроблено з нормами про від-